

Marcin Subczak

(Uniwersytet Rzeszowski, Polska)

ORCID: 0000-0002-4346-1048

Książd profesor Szczepan Szydelski (1872–1967) – filozof i teolog z Uniwersytetu Lwowskiego¹

Niniejszy tekst w sposób dwuaspektowy przedstawia sylwetkę pochodzącego z Sokołowa Małopolskiego księdza profesora Szczepana Szydelskiego. W pierwszej części przedstawiony został szkic biograficzny profesora, ze szczególnym uwzględnieniem jego edukacji, aktywności naukowo-dydaktycznej w strukturach Uniwersytetu Lwowskiego oraz wszechstronności zaangażowań społeczno-politycznych. W części drugiej ukazano wybrane aspekty apologetycznego tekstu księdza profesora: *Testimonium animae naturaliter christianae*. W dziele tym, głęboko zakorzenionym w tradycji patrystycznej, Szczepan Szydelski nawiązuje do dziedzictwa pisarskiego Tertuliana, argumentując na rzecz jego aktualności w świetle ówczesnych badań naukowych.

Słowa kluczowe: Szczepan Szydelski, Sokołów Małopolski, Uniwersytet Lwowski, Tertulian, apologetyka

Wstęp

Nie tylko wybitne wspólnoty rodzą osobowości wielkiego formatu; nie tylko słynne zrzeszenia i epokowe społeczności stają się kolebką znamienitych

¹ W trakcie swej historii uniwersytet we Lwowie przechodził istotne zmiany – w tym również zmiany nazw (Kolegium Jezuickie, Akademia Jezuicka, Akademia Lwowska, Uniwersytet Józefiński, Liceum Lwowskie, Uniwersytet Franciszkański, Uniwersytet Jana Kazimierza, Uniwersytet im. Iwana Franki, Podziemny Uniwersytet Jana Kazimierza, Uniwersytet Iwana Franki). Działo się to również wtedy, gdy we wspomnianej jednostce akademickiej kształcił się, a następnie pracował profesor Szydelski. Magisterium z teologii uzyskał on bowiem w roku 1896, a więc w czasie, gdy lwowska uczelnia nosiła nazwę Uniwersytet Franciszkański. Z kolei nominację na stanowisko profesora zwyczajnego otrzymał 17 marca 1919 r. Niespełna osiem miesięcy później (8 listopada 1919 r.) uniwersytet we Lwowie zmienił nazwę, w konsekwencji czego książd Szydelski może się poszczycić mianem profesora Uniwersytetu Jana Kazimierza. Mając świadomość powyższych zmian, a zarazem chcąc uniknąć anachroniczności przy rekonstrukcji biografii księdza Profesora, dla uproszczenia posługiwał się będę nazwą Uniwersytet Lwowski.

postaci². Tak dzieje się również w przypadku środowisk lokalnych, małych zbiorowości obywatelskich – nawet takich jak gminy wiejskie czy grupy małomiasteczkowe. To również one są przestrzenią, w której dojrzewają postacie nietuzinkowe, w której również kształtuje się ich tożsamość, charakter, potencjał i wreszcie ponadregionalna siła oddziaływania. Jedną z takich lokalnych wspólnot jest ta usytuowana na obszarze Sokołowa Małopolskiego oraz przyległych do niego terenów. Jest to społeczność jak każda inna – z pozoru niczym się niewyróżniająca. Jednakże poszczycić się ona może tym, że właśnie z niej wywodzi się ktoś, kto swą osobowością, determinacją i pracowitością, a ponadto nieprzeciętnymi walorami intelektualno-moralnymi, zapisał się na kartach historii nie tylko lokalnej, ale i tej powszechnej. Mowa tutaj o księdzu profesorze Szczepanie Szydelskim³. To bezsprzecznie postać szczególnego rodzaju. Badacze i znawcy jego biografii w sposób bardzo szeroki określają zakres jego działalności i zaangażowań: „duszpasterz”, „uczony”, „działacz społeczny”, „polityk”, „poseł na sejm”, „działacz organizacji charytatywnych”, „dziennikarz”⁴. Warto więc przyjrzeć się tej właśnie postaci, której wielkość doceniono choćby w ten sposób, że uczyniono ją patronem jednej z ulic Sokołowa Małopolskiego.

Niniejszy tekst ma dwojaki cel. Najpierw ukazana zostanie część biograficzna, to znaczy dotycząca wybranych etapów życia profesora Szydelskiego. Trzeba tu jednak nadmienić, że nie będzie miała ona jednak charakteru wyczerpującego, ale raczej popularyzatorski⁵. Znaczy to, że poniższy artykuł ma przypomnieć postać profesora Szydelskiego, ze szczególnym uwzględnieniem procesu edukacji, kształcenia i aktywności intelektualnej oraz dydaktycznej w strukturach Uniwersytetu Lwowskiego, jak również niebywale rozległego zaangażowania sokołowianina w działalność społeczno-polityczną i filantropijną. Ale w tym kontekście pojawia się również cel pośredni, jednak bynajmniej nie drugorzędny. Chodzi o to, by przytaczając poniżej różne źródła i opracowania, zwrócić uwagę na ich redaktorów i autorów – ludzi, którymi kieruje autentyczna

² Mam tutaj na myśli na przykład sukcesję, jaka obserwowana była w antycznych szkołach filozoficznych. Założone przez wybitne i szczególnie odznaczające się osobistości, stawały się środowiskiem narodzin równie nietuzinkowych następców i kontynuatorów. Zob. P. Paczkowski, *Filozoficzne modele życia w klasycznym antyku*. (IV w. p.n.e.), Rzeszów 2005.

³ Zob. *Encyklopedia katolicka*, t. XIX: *Szczepkowski – Użhorodzka Unia*, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2013, *sub voce*: *Szydelski Szczepan*, kol. 198–199.

⁴ Książd profesor Sławomir Zych wprost określa księdza Szydelskiego „bodaj najznamienitszą postacią w dziejach Sokołowa Małopolskiego”. Zob. S. Zych, *W „szkole charakterów”. Gimnazjalne lata ks. Szczepana Szydelskiego [w:] Ks. Szczepan Szydelski (1872–1967). Duszpasterz, uczony, działacz społeczny*, red. B. Walicki, ks. S. Zych, Sokołów Małopolski 2015, s. 13.

⁵ Aktywność polityczną i społeczną Szczepana Szydelskiego prezentuje w monumentalnej, ponadczterystostronicowej pracy książd profesor Józef Wołęzański. Zob. J. Wołęzański, *Książd Profesor Szczepan Szydelski (1872–1967). Polityk i działacz społeczny*, Kraków–Lwów 2022.

i szczerą historyczną pasją, którzy czują swoisty obowiązek, by ocalić dla potomnych to, co bez ich skrupulatnej i pieczołowitej pracy zapewne zaginęłoby w mrokach dziejów⁶. Natomiast drugim (chronologicznie) celem niniejszego opracowania jest przedstawienie kilku kluczowych tez tekstu autorstwa profesora Szydelskiego, zatytułowanego: *Testimonium animae naturaliter christiana*. Jako przykład dorobku księdza profesora wybrane zostało akurat to dzieło, ponieważ ukazuje ono specyficzny rys jego warsztatu badawczego – dotyczy problematyki z dziedziny apologetyki i historii religii, a więc tych dyscyplin teologicznych, w których specjalizował się lwowski profesor. To po pierwsze. Po drugie tekst ten jest szczególnie, gdyż jego autor – choć opiera się na antycznej tradycji – wydobywa jego aktualność w świetle dostępnych mu wszechstronnych badań naukowych. I po trzecie wreszcie tematyka tej rozprawy jest tak samo teologiczna, jak i filozoficzna, co czyni pracę naukową księdza Szydelskiego faktycznie wszechstronną i kompleksową.

1. Edukacja szkolna i gimnazjalna

Szczepan Szydelski urodził się 25 grudnia 1872 r. w Sokołowie Małopolskim⁷. W wieku dziewięciu lat rozpoczął naukę w szkole ludowej w Sokołowie. Ze względu na trudną sytuację materialną rodziny młody Szczepan miał po zamknięciu trzyletniej edukacji przygotowywać się do pracy w garncarstwie – profesji uprawianej przez ojca. Tak się jednak nie stało. Po zakończeniu szkoły trzyletniej kontynuował naukę w drugim oddziale klasy trzeciej, który był odpowiednikiem klasy czwartej. Już od początku nauki młody Szydelski odznaczał się wyjątkową pilnością, pracowitością i szczególną bystrością umysłu. Klasy kończył z wyróżnieniem, otrzymując nagrody na zakończenie każdego roku szkolnego⁸. Dlatego też za dalszą jego naukę w gimnazjum optowali sokołow-

⁶ Mam tutaj na myśli ludzi, którzy czują swoiste zobowiązanie, jakie praca historyków i wierność lokalnej tradycji złożyła na ich barki, by w swych dziełach wskrzeszać znaczące i wybitne dla miejscowych społeczności postaci. To właśnie dzięki bezgranicznemu zaangażowaniu takich właśnie ludzi, dla których lokalna historia stanowi wartość nadrzędną, dzisiaj można przeczytać również o innych bohaterach ziemi sokołowskiej. Zob.: *Postacie sokołowskiej ziemi. Szkice biograficzne*, t. 1, red. B. Walicki, Sokołów Małopolski 2013; S. Kula, *Sokołowianie w walce o wolną i niepodległą Polskę*, Sokołów Małopolski 2018; *Postacie sokołowskiej ziemi. Szkice biograficzne*, t. 2, red. B. Walicki, Sokołów Małopolski 2020.

⁷ Pierwotne nazwisko przyszłego profesora Uniwersytetu we Lwowie brzmiało Koziarz. Mocą dekretu z roku 1904 wrócił on do rodzowego nazwiska „Szydelski”. Zob. S. Nabywaniec, *Kapłan, polityk i społecznik z Sokołowa*, „Zwiastowanie. Pismo Diecezji Rzeszowskiej” 1994, R. 3, nr 3, s. 105.

⁸ Zob. S. Zych, *W „szkole charakterów”*. *Gimnazjalne lata ks. Szczepana Szydelskiego...*, s. 16.

scy nauczyciele. Ostatecznie w 1884 r. Szczepan rozpoczyna naukę w rzeszowskim gimnazjum. Również tam dał się poznać jako uczeń pilny i pracowity.

Warto podkreślić, że w czasie nauki gimnazjalnej wiódł on życie surowe i skromne. Po latach wspominał, że rankiem, przed rozpoczęciem nauki, mógł sobie pozwolić na wypicie garnuszka ciepłego mleka, który oczywiście musiał być wcześniej opłacony przez rodziców. Wspominał również, że każdego tygodnia dostarczano mu pocztulionem ziemniaki, bochen chleba, trochę masła i kaszy. Na obiad jadał kartofle lub kaszę z masłem, a na kolację chleb z masłem⁹. Na swe utrzymanie zarabiał, udzielając korepetycji i pracując jako protokolant w sądzie oraz w starostwie¹⁰. Jak sam pisał, uzasadniając swą decyzję o udzielaniu korepetycji: *podjąłem się tej lekcji bardzo chętnie, gdyż byłem biednym, ani ubrania porządniejszego, ani płaszcza na zimę nie miałem*¹¹. Borykając się z brakiem podręczników i własnoręcznie przepisując te pożyczone od kolegów, każdy rok nauki gimnazjalnej Szczepan Szydelski kończył w grupie najlepiej ocenianych uczniów, szczególnie biegle czując się w takich przedmiotach jak: historia, religia czy propedeutyka filozofii¹².

W czasie studiów gimnazjalnych kształtowała się również jego postawa patriotyczna. Po upadku powstania styczniowego wśród młodzieży galicyjskiej pojawił się pewien szczególny trend; polegał on na podejmowaniu różnych inicjatyw samokształcenia i pielęgnowania świadomości narodowej. Szydelski zainteresował się wówczas konspiracyjnym ruchem niepodległościowym oraz wstąpił do tajnej organizacji studenckiej „Orzeł Polski”¹³. Chcący wstąpić w szeregi tej organizacji, musieli odznaczać się szczególnymi cechami charakteru. Zobowiązani byli również do codziennego pogłębiania wiedzy w zakresie polskiej historii i dorobku kulturowego zniewolonej ojczyzny¹⁴. Jednak w roku 1888 organizacja ta musiała zostać rozwiązana, gdyż istniało uzasadnione niebezpieczeństwo zdemaskowania jej działalności, a przede wszystkim tożsamości jej członków.

Okres edukacji szkolnej był dla Szczepana Szydelskiego czasem szczególnym, którego doświadczenia przynajmniej w sposób trojaki ukształtowały osobowość przyszłego profesora. Wspomniane już trudne warunki życia zapewne uwarściły go na ludzką niedolę i biedę. W późniejszym życiu i pracy

⁹ Zob. tamże, s. 22.

¹⁰ Zob. B. Walicki, *Żył między nami – szkic sylwetki ks. prof. Szczepana Szydelskiego*, „Rocznik Sokołowski” 2001, nr 3, s. 258.

¹¹ Zob. S. Zych, *W „szkole charakterów”. Gimnazjalne lata ks. Szczepana Szydelskiego...*, s. 24.

¹² Zob. tamże, s. 22–36.

¹³ Zob. S. Nabywaniec, *Kapłan, polityk i społecznik z Sokołowa...*, s. 105.

¹⁴ Zob. B. Walicki, *Żył między nami...*, s. 259.

duszpasterskiej pozwalały dostrzegać każdego człowieka potrzebującego wsparcia i bliskości. Niedostatki dzieciństwa i wczesnej młodości sprawiły też, że w kształtujący się charakter sokołowianina na stałe wpisały się takie cechy, jak pracowitość, wytrwałość w znoszeniu trudów i niedogodności, sumienność, oddanie i bezwarunkowe, pełne poświęcenia zaangażowanie w podejmowane przedsięwzięcia. Po drugie nauka w gimnazjum zaszczerpiła w jego umyśle przekonanie o roli i znaczeniu wykształcenia, jak również niegasnącą ciekawość oraz pragnienie zdobywania wiedzy i ciągłego intelektualnego samodoskonalenia. To wszystko spójnie skomponowało się z trzecią cechą: świadomością wagi i konieczności zaangażowania społecznego, politycznego i patriotycznego. Jako egemplifikację można by tu przytoczyć ewangeliczną sentencję mówiącą o tym, że wiara bez uczynków jest martwa¹⁵, albo że naturą światła jest blask i jasność, a nie ukrywanie go pod korcem¹⁶. Już w czasach gimnazjalnych wzajemną zależność tych trzech aspektów dostrzegł Szczepan Szydelski i splótł w spójną całość własnego losu. Być może dlatego wybór i ostateczny kształt jego drogi życiowej już od wczesnych lat młodzieńczych sprawia wrażenie tak bardzo świadomego i dojrzałego. To właśnie w latach gimnazjalnych przyszły profesor nabiera głębokiego przekonania, że tylko ciężka i systematyczna praca intelektualna zapewnić może trwałe fundamenty dla działalności duszpasterskiej i filantropijnej, a szczególnie korzyść obu wymienionych okaże się wtedy, gdy będzie prowadzona na skalę społeczną i w zakresie aktywności politycznej. To – można by rzec – zespolone w jednym modelu życia trojake przekonanie okazało się być dewizą i rdzeniem osobowości Szczepana Szydelskiego. Staje się wyraźnie dostrzegalne na niemal każdym jego etapie biograficznym. A po raz pierwszy chyba dochodzi szczególnie do głosu w momencie, gdy po zdaniu egzaminów maturalnych w maju roku 1892, 23 lipca Szczepan Szydelski składa podanie do Seminarium Duchownego we Lwowie, do którego też zostaje przyjęty.

2. Między pracą duszpasterską a działalnością społeczną

Być może to właśnie poziom studiów i pewność wykształcenia, które alumni seminarium lwowskiego odbywali na wydziale teologicznym uniwersytetu lwowskiego zadecydowały o tym, że Szydelski prosi o przyjęcie właśnie do seminarium we Lwowie, a nie do seminarium przemyskiego¹⁷. Już od początku stu-

¹⁵ Por. *List świętego Jakuba*, 2, 14–26 [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, opr. Zespół Biblistów Polskich, wyd. 3, Poznań–Warszawa 1980.

¹⁶ Por. *Ewangelia według św. Łukasza*, 8, 16–17; 11, 33–36 [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, opr. Zespół Biblistów Polskich, wyd. 3, Poznań–Warszawa 1980.

¹⁷ Zob. B. Walicki, *Żył między nami...*, s. 259.

diów teologicznych na uniwersytecie lwowskim Szczepan Szydelski odznacza się szczególną gorliwością i chęcią gruntownego pogłębiania wiedzy. Oprócz typowo teologicznych zainteresowań, jakimi były te z dziedziny teologii fundamentalnej, jego uwagę naukową przyciągały problemy społeczne mieszkańców ośrodków nie tylko miejskich, ale i wsi. Tej rozwijającej się pasji naukowej sprzyjała funkcja bibliotekarza, którą powierzono mu, dostrzegając jego szczególne predyspozycje i uzdolnienia. Ale nie tylko okres studiów był czasem swoistej formacji alumna Szydelskiego. Ta dokonywała się również w miesiącach wakacyjnych, gdy powracał na odpoczynek do rodzinnego Sokołowa. Zajęcia, którym się wówczas oddawał, ugruntowywały jego tożsamość jako sokołowianina i patrioty. Jak zauważa historyk i znawca biografii Szczepana Szydelskiego – doktor Bartosz Walicki, przyszły profesor regularnie czytywał miejscowe czasopisma (*Wieniec, Pszczółkę, Dzwon*), zaznajamiając się w ten sposób z potrzebami miejscowego społeczeństwa. Czytywał również literaturę prawniczą i historyczną. Kopiował księgi parafialne, czytał również księgi archiwum parafialnego, poznawał dzieje Sokołowa, a zwłaszcza cechu garncarskiego, z zawodem tym związani byli przecież jego przodkowie. To ostatnie zajęcie zaowocowało jego pierwszą rozprawą naukową pt.: *Cech garncarski w Sokołowie (koło Rzeszowa)*¹⁸. Po święceniach kapłańskich i zdaniu absolutorium z teologii w roku 1896 otrzymuje nominację na wikarego w parafii Buczacz na Podolu. Wówczas przede wszystkim poświęca się pracy katechetycznej, nauczając w szkołach w siedmiu pobliskich wioskach. Wtedy też rozpoczyna na pełną skalę działalność społeczną: zakłada Bractwo Matki Bożej Szkaplerznej, współzakłada Kółko Rolnicze w Buczaczu, Towarzystwo św. Wincentego à Paulo, organizuje Katolicką Kuchnię Ludową, zakłada stowarzyszenie chrześcijańskie „Łączność” oraz dedykowane dla ich członków pisma *Łączność* i *Jedność*. Sam również dba o własną formację intelektualną, prenumerując takie pisma jak: *Przegląd Powszechny, Przegląd Lwowski, Przegląd Filozoficzny, Kwartalnik Historyczny, Ateneum*¹⁹.

Jego drugą parafią była lwowska parafia św. Marcina obejmująca głównie środowiska robotnicze²⁰. Tu również wyraźnie widoczne jest bezgraniczne oddanie Szydelskiego pracy społeczno-duszpasterskiej i posłudze obywatelskiej (działa w chrześcijańskim ruchu robotniczym, stowarzyszeniu samopomocowym „Przyjaźń”, związku zawodowym robotników „Jedność”)²¹. W tym

¹⁸ Zob. tamże, s. 260.

¹⁹ Zob. tamże.

²⁰ Zob. J. Wolczański, *Bibliografia opublikowanych prac ks. prof. dra hab. Szczepana Szydelskiego za lata 1897–1984*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 63, Lublin 1994, s. 392.

²¹ Zob. G. Chajko, *Ks. Szczepan Szydelski w nurcie polskiego życia społeczno-politycznego I. połowy XX stulecia* [w:] *Ks. Szczepan Szydelski (1872–1967). Duszpasterz, uczony, działacz społeczny*, red. B. Walicki, ks. S. Zych, Sokołów Małopolski 2015, s. 129–142.

czasie również pogłębia swoje zainteresowania naukami historycznymi, społecznymi i ekonomicznymi, a także studiami biblijnymi i teologią fundamentalną. Przełomem, jeśli chodzi o drogę naukową Szydelskiego, jest pobyt i praca w lwowskiej parafii św. Antoniego (20.08.1902 – 28.09.1904), w czasie której postanawia doktoryzować się z teologii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W roku 1904, w trakcie otwartego przewodu doktorskiego, zostaje wikariuszem w parafii archikatedralnej we Lwowie. W czasie tamtejszej posługi zinwentaryzował w bibliotece katedralnej 1819 polemicznych dzieł teologicznych z okresu kontrreformacji²². Nie ustaje również w wysiłkach naukowych, które pieczętuje ostatecznie 16 listopada 1905 r. uzyskaniem stopnia doktora teologii na podstawie rozprawy zatytułowanej *Z walki o nadprzyrodzony charakter Biblii*²³. Od tego momentu rozpoczyna się intensywna aktywność dydaktyczna i naukowa Szydelskiego.

3. Profesor w służbie ludziom

W roku 1906 mianowano Szczepana Szydelskiego nauczycielem w I Szkole Realnej we Lwowie. Wówczas też, zainteresowany zagadnieniami pedagogicznymi i dydaktycznymi, wstępuje do Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych oraz Fundacji Wdów i Sierot²⁴. Od 1906 r. pełni też funkcję skarbnika w Wydziale Głównym Związku Katechetów we Lwowie. W 1907 wstępuje do Towarzystwa Historycznego we Lwowie. W tym samym roku organizuje kurs katechetyczny. W miesięczniku *Muzeum i Dwutygodniku Katechetycznym i duszpasterskim* zamieszcza artykuły dotyczące tematyki pedagogicznej. W tym czasie publikuje też rozprawy z zakresu historii Archidiecezji Lwowskiej, a także podręczniki do nauki religii oparte na tematyce biblijnej²⁵. Po podziale katedry filozofii chrześcijańskiej i teologii fundamentalnej na dwa odrębne podmioty akademickie, a także po dostrzeżeniu jego znaczącego już dorobku pisarskiego i zainteresowań naukowych, 1 listopada 1911 r. zostaje powołany na zastępcę profesora na wydziale teologicznym Uniwersytetu we Lwowie. Powierzono mu wykłady z apologetyki i porównawczej historii religii²⁶. W tym samym roku habilituje się

²² Zob. *Polski słownik biograficzny*, t. XLIX/4, z. 203: Szwencki Fryderyk – Szyjewski Andrzej, Warszawa–Kraków 2014, *sub voce*: Szydelski Szczepan, s. 536.

²³ Zob. B. Walicki, *Żył między nami...*, s. 262.

²⁴ Zob. J. Wołczański, *Bibliografia opublikowanych prac ks. prof. dra hab. Szczepana Szydelskiego...*, s. 392.

²⁵ Zob. J. Wołczański, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1939*, Kraków 2002, s. 561.

²⁶ Jak zauważa prof. J. Wołczański, językiem wykładowym profesora Szydelskiego była łacina. Zajęcia prowadził początkowo według podręcznika *Synopsis theologiae dogmaticae*, a od

na podstawie pracy *Początki chrześcijaństwa. Studium*²⁷. Nominację na profesurę nadzwyczajną Szydelskiego podpisał 10 czerwca 1912 r. cesarz austriacki. Mimo niewątpliwych sukcesów naukowych i dobrze zapowiadającej się kariery akademickiej sokołowianin nie rezygnuje z pracy społecznej i filantropijnej. W omawianym okresie należał do powołanego przy Towarzystwie Nauczycieli Szkół Wyższych Komitetu Środków Naukowych i Narzędzi Szkolnych finansującego pomoce dydaktyczne dla szkół. Uczestniczył w zorganizowanym w Krakowie Pierwszym Zjeździe Miłośników Ojczystych Zabytków Sztuki i Historii. Należał do komitetu redakcyjnego lwowskiego *Miesięcznika Katechetycznego i Wychowawczego*²⁸. Na Międzynarodowym Kongresie Eucharystycznym w Wiedniu, zorganizowanym w listopadzie 1912 r., apelował do polskiego duchowieństwa z trzech zaborów o wspólne działanie w sprawach narodowych²⁹.

Jako wykładowca pracował 28 lat, prowadząc zajęcia z wielu teologicznych dyscyplin³⁰. To, jak światłym umysłem cechował się Szczepan Szydelski, niech zobrazuje fakt, iż po mianowaniu na stanowisko profesora odbył on wiele podróży zagranicznych, które miały właśnie charakter poznawczy i naukowy. Odwiedzał muzea, miejsca prac archeologicznych, uczestniczył w spotkaniach naukowych, seminariach i konferencjach organizowanych w wielu miastach Europy Zachodniej. Te wyjazdy i doświadczenia nie miały jedynie charakteru epizodycznego; nie były również motywowane wyłącznie pasją krajoznawczą lub kulturoznawczą. Były wyrazem intelektualnej otwartości i świadomości tego, że również wiedza i mądrość jest czymś, co się rozwija, co ewoluuje i co w różnych czasach przyjmuje różne oblicza. Spotykając się z nurtami myślowymi zachodu Europy, książd Szydelski otwarty był na to, co nowe, a wierność tradycji i zgodność z ortodoksją potrafił skonfrontować z ich ukierunkowaniem na przyszłość. Ciekawość świata i umysłowa otwartość Szydelskiego szły w parze z jego kreatywnością na polu społeczno-politycznym. To bardzo czytelny przejaw tych trzech fundamentalnych cech, a zarazem wartości, które stały się wiodące dla całego życia i pracy Szczepana Szydelskiego.

początku lat dwudziestych używał materiałów własnego autorstwa: *Prolegomena in theologiam sacram*. Zob. J. Wołczański, *Działalność dydaktyczno-naukowa ks. prof. Szczepana Szydelskiego na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie 1911–1939* [w:] *Ks. Szczepan Szydelski (1872–1967). Duszpasterz, uczony, działacz społeczny*, red. B. Walicki, ks. S. Zych, Sokołów Małopolski 2015, s. 62.

²⁷ Zob. tamże, s. 54–58.

²⁸ Por. A. Redzik, *Zarys historii Uniwersytetu Jana Kazimierza (perspektywa ustrojowa i ogólnouniwersytecka)* [w:] *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, Kraków 2015, s. 154.

²⁹ Zob. *Polski słownik biograficzny*, t. XLIX/4, z. 203..., s. 537.

³⁰ Zob. B. Walicki, *Żył między nami...*, s. 263.

Gdy w nocy z 3 na 4 września 1914 r. wojska rosyjskie wkraczają do Lwowa, Szydelski zgłasza się na jednego z szesnastu wymaganych przez władze okupacyjne zakładników³¹. Rok później, po odzyskaniu miasta przez wojska austro-węgierskie, wchodzi w skład komitetu zastępującego prezydium rady miejskiej. W 1916 r. zostaje członkiem rady nadzorczej Książnicy Polskiej – spółdzielni wydawniczej Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych we Lwowie. Tego roku opublikował następujące rozprawy: *Studia nad początkami religii* oraz *Historia religii a religia objawiona*³². Od roku 1917 należał do Wydziału Zjednoczenia Chrześcijańskiej Dobroczynności Publicznej i Prywatnej oraz Komitetu Lwowskiego Polskiego Archiwum Wojennego. W 1918 r. został powołany do lwowskiej Tymczasowej Rady Miejskiej. Działal również w Lwowskim Towarzystwie Ratunkowym i Kole Katechetów we Lwowie³³.

17 marca 1919 r. otrzymał dekret mianujący go profesorem zwyczajnym. Rok później dostał propozycję objęcia katedry historii religii na Uniwersytecie Warszawskim, jednak tej propozycji sokołowianin nie przyjął³⁴. Na uniwersytecie we Lwowie pełnił funkcje dziekana, prodziekana i członka stałego komisji senackich³⁵. Wydał dwutomowy podręcznik *Prolegomena in theologiam sacram*. Od 1920 r. uczestniczył w pracach: Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, Polskiego Towarzystwa Filologicznego, Związku Profesorów Szkół Akademickich oraz pełnił funkcję wiceprezesa Rady Głównej Związku Katolicko-Społecznego. W 1921 roku współorganizował Ligę Katolicką, działał w Zjednoczeniu Chrześcijańskich Związków Zawodowych³⁶. W czasie pracy profesorskiej podejmował starania mające na celu utworzenie Polskiego Towarzystwa Teologicznego, co zakończyło się powołaniem niniejszej organizacji 23 lutego 1924 roku. Jako profesor nie zaprzestał reprezentować interesów ludzi szczególnie potrzebujących. W swych publikacjach apelował o pomoc w zwalczaniu nędzy i bezrobocia. Działal w Wojewódzkim Komitecie Obywatelskim Pomocy dla Bezrobotnych, w Komitecie

³¹ Por. A. Redzik, *Zarys historii Uniwersytetu Jana Kazimierza...*, s. 151.

³² Zob. J. Wołczański, *Wydział Teologiczny* [w:] *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, Kraków 2015, s. 316–317.

³³ Zob. *Polski słownik biograficzny*, t. XLIX/4, z. 203..., s. 537.

³⁴ Zob. J. Wołczański, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie...*, s. 224–225.

³⁵ To właśnie za kadencji dziekańskiej profesora Szydelskiego dokonano się zatwierdzenie przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego dnia 8 listopada 1919 r., używanej już nieco wcześniej przez uczelnię nazwy: Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Zob. J. Wołczański, *Działalność dydaktyczno-naukowa ks. prof. Szczepana Szydelskiego...*, s. 84.

³⁶ Zob. H. Borcz, *Ks. Szczepana Szydelskiego (1872–1967) związki z diecezją przemyską obrządku łacińskiego na polu robotniczych chrześcijańskich związków zawodowych* [w:] *Ks. Szczepan Szydelski (1872–1967). Duszpasterz, uczonek, działacz społeczny*, red. B. Walicki, ks. S. Zych, Sokołów Małopolski 2015, s. 152–153.

Obywatelskiej Pomocy Bezrobotnym, a także lwowskim Funduszu Pracy. Należał do Związku Zakładów Teologicznych w Polsce. Jak zauważa cytowany już Bartosz Walicki: „długo by można jeszcze wyliczać różne przedsięwzięcia, w których uczestniczył oraz organizacje, do których należał”³⁷. Publikował w tym czasie również w *Przeglądzie Teologicznym*, *Głosie Narodu*, *Gazecie Kościelnej*, *Głosie Pracy*. Angażował się w życie samorządowe, był radnym miasta Lwowa, należał do Związku Miast Polskich. Był zastępcą przewodniczącego Funduszu Emerytowanych Pracowników Gminy Miasta Lwowa. Działął również jako prezes Rady Nadzorczej Chrześcijańskiej Kasy Pożyczkowej przy Zjednoczeniu Chrześcijańskich Związków Zawodowych, był członkiem rady miejskiej Komunalnej Kasy Oszczędności we Lwowie. Choć należał do Stronnictwa Narodowo-Katolickiego, a później Chrześcijańskiej Demokracji, to jednak zawsze pozostawał otwarty na aktualne potrzeby obywateli, uwzględniając bieżącą sytuację polityczną. Wnikliwie obserwował zachodzące zmiany, jak również był w stanie trafnie zdiagnozować ich kierunek. Nigdy nie uważał się jednak za polityka „zawodowego”. Wolał pozostawać gotowy do kompromisu w imię ponadjednostkowej zgody³⁸. Zawsze przedkładał wartość wspólnoty i ogólnoludzkiego dobra nad partykularne interesy indywiduów. Jak to ujmuje książd profesor Józef Wołczański, Szczepan Szydelski „wyznawał zasadę «rzeczowej opozycji» w stosunku do rządu, głosząc konieczność współpracy z nim zwłaszcza w województwach południowo-wschodnich dla obrony interesów polskiego społeczeństwa”³⁹. Domagał się również współpracy państwa i Kościoła przy zachowaniu obustronnej autonomii. Tak szeroki zakres społecznego zaangażowania i ciągła bliskość wobec codziennych ludzkich spraw spowodowały, że w roku 1930 został wybrany na posła do Sejmu z rejonu Lwowa. W czasie pięcioletniej kadencji zasiadał i prężnie działał w ośmiu komisjach, wygłaszając na forum sejmowym 29 przemówień⁴⁰. Nie zaniedbywał w tym czasie również pracy naukowej. Podczas II zjazdu Polskiego Towarzystwa Teologicznego (18–20.08.1933) wygłosił referat pt.: *Problem Chrystusa w dzisiejszej literaturze teologicznej*. W tym samym roku przyjął funkcję zastępy przewodniczącego Wojewódzkiego Komitetu Obywatelskiego Pożyczki Narodowej, a rok później rozpoczął pracę w Zarządzie Towarzystwa Obrony Interesów i Kultury Lwowa. W 1935 r. został członkiem Lwowskiego Funduszu Pracy⁴¹,

³⁷ B. Walicki, *Żył między nami...*, s. 264.

³⁸ Por. J. Wołczański, *Książd Profesor Szczepan Szydelski (1872–1967)...*, s. 35–43.

³⁹ Zob. J. Wołczański, *Bibliografia opublikowanych prac ks. prof. dra hab. Szczepana Szydelskiego...*, s. 397.

⁴⁰ Zob. tamże, s. 397.

⁴¹ Zob. *Polski słownik biograficzny*, t. XLIX/4, z. 203..., s. 539.

a w roku następnym powołano go do zarządu lwowskiego koła Towarzystwa Przyjaciół Młodzieży Akademickiej.

Pod wpływem wydarzeń wojennych, 5 listopada 1939 r. opuszcza Lwów i przenosi się do rodzinnego Sokołowa, gdzie lokalnej społeczności służy wszechstronną pomocą⁴². Ma na uwadze szczególnie chorych i starszych. Podejmuje zakończone sukcesem starania o założenie w Sokołowie przedszkola i szkoły gimnazjalnej, w której najpierw zostaje nauczycielem łaciny, a później na krótki czas dyrektorem⁴³. W 1946 r. Miejska Rada Narodowa przyznała mu dyplom honorowego obywatela miasta Sokołowa. Gdy w roku 1950 władze komunistyczne rozwiązały lwowskie seminarium duchowne, zaproponowano mu stanowisko wykładowcy w Wyższym Seminarium Duchownym Śląska Opolskiego w Nysie⁴⁴. Od roku 1958 z przyczyn zdrowotnych stopniowo rezygnuje z pracy dydaktycznej. W dowód uznania środowiska naukowego i teologicznego zorganizowały mu jubileusz najpierw czterdziestolecia, a potem pięćdziesięciolecia pracy naukowej. Ostatnie siedem lat życia spędza jako obłożnie chory. Umiera 28 listopada 1967 r., mając 95 lat, odznaczony Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1928) oraz Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (1938)⁴⁵. Jego dorobek naukowy obejmuje – imponujące – ponad 1600 pozycji z dziedziny apologetyki, historii religii, biblistyki, historii Kościoła, katechetyki, katolickiej nauki społecznej oraz rozległą publicystykę dotyczącą różnych dziedzin życia społecznego⁴⁶. Jak zauważa znawca biografii Szczepana Szydelskiego, ksiądz profesor Józef Wołczański, charakterystyczną cechą jego twórczości było błyskawiczne reagowanie na aktualne problemy naukowe, religijno-moralne i społeczno-polityczne⁴⁷.

⁴² Por. A. Redzik, *Uniwersytet Lwowski w latach 1939–1946* [w:] *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, Kraków 2015, s. 934.

⁴³ Zob. E. Kłeczek-Walicka, *Ks. Szczepan Szydelski jako założyciel ochronki i placówki Sióstr Służebniczek NMP w Sokołowie Małopolskim* [w:] *Ks. Szczepan Szydelski (1872–1967). Duszpasterz, uczony, działacz społeczny*, red. B. Walicki, ks. S. Zych, Sokołów Małopolski 2015, s. 203–230.

⁴⁴ Zob. J. Kopiec, *Ks. Szczepan Szydelski i środowisko teologiczne Śląska Opolskiego* [w:] *Ks. Szczepan Szydelski (1872–1967). Duszpasterz, uczony, działacz społeczny*, red. B. Walicki, ks. S. Zych, Sokołów Małopolski 2015, s. 231–241.

⁴⁵ Zob. *Polski słownik biograficzny*, t. XLIX/4, z. 203..., s. 540.

⁴⁶ Wspomniane publikacje były wynikiem rzetelnego i bardzo gruntownego merytorycznego przygotowania księdza Szydelskiego w zakresie podejmowanych problemów. Z wielu wzmiankowanych dyscyplin prowadził on bowiem zajęcia na Uniwersytecie Lwowskim, a później w seminarium nyskim. Naukowo zajmował się przede wszystkim teologią fundamentalną i historią religii, ale wykladał również Pismo Święte Nowego Testamentu, patrologię, historię Kościoła. Zob. J. Wołczański, *Działalność dydaktyczno-naukowa ks. prof. Szczepana Szydelskiego...*, s. 68.

⁴⁷ Zob. J. Wołczański, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie...*, s. 564–565.

5. *Testimonium animae naturaliter christianae* profesora Szczepana Szydelskiego

W ostatnim punkcie niniejszego artykułu zaprezentowane zostaną wybrane aspekty jednego z dzieł profesora Szydelskiego, mianowicie pisma z zakresu teologii fundamentalnej, zatytułowanego *Testimonium animae naturaliter christianae*, a opublikowanego w *Collectanea Theologica*. Jest to dzieło – tak w swym tytule, jak i tematyce – istotowo osadzone w apologetycznej tradycji patrystycznej. Bezpośrednio odwołuje się do koncepcji Tertuliana i myśli wypowiedzianej w jego *Apologetyku*, która to traktuje duszę człowieka jako z natury chrześcijańską⁴⁸. Szczepan Szydelski podejmuje ten motyw obecny w refleksji teologa z Kartaginy i dokonuje jego reinterpretacji, analizując go w kontekście ówczesnych dokonań naukowych. Otóż wskrzesza on wczesnochrześcijańskie dziedzictwo apologetyczne i przeszczepia je na współczesny sobie grunt duszpasterski⁴⁹, innymi słowy, uaktualnia tradycję rodzącą się wówczas dopiero myśli chrześcijańskiej późnego antyku i powierza jej raz jeszcze tę samą rolę oraz zadanie, ale już w zupełnie nowych czasach. Należy tutaj zwrócić uwagę, że już sama refleksja patrystyczna ma charakter szczególnie. Z jednej strony zasługuje ona na miano „teologicznej” – gdyż w sensie przedmiotu i zakresu badań dotyczy kwestii Bożego Objawienia. Z drugiej jednak, w aspekcie metody i sposobu badania oraz rozumienia prawd Boskich, jest to refleksja w pełnym tego słowa znaczeniu filozoficzna, gdyż w sensie pojęciowym i odniesieniu do sposobu argumentacji odwołuje się i zasadniczo opiera się na antycznej tradycji filozoficznej. Dziś zadaniem chyba niewykonalnym wydaje się być oddzielenie tego, co u Ignacego Antiocheńskiego, Atenagorasa z Aten, Klemensa Aleksandryjskiego, Orygenesza czy Laktancjusza stanowi pogląd czysto filozoficzny, a co jest tezą o charakterze wyłącznie teologicznym. Podobnie wydaje się być w przypadku znacznie późniejszych apologetów, również takich jak profesor Szydelski. Jego tekstom apologetycznym (zwłaszcza tym nawiązującym do starochrześcijańskiej tradycji) – choć tradycyjnie uznaje się je za teologiczne – trudno jest odebrać walor filozoficzny. Tym bardziej, że przecież pełne są one odwołań i nawiązań do filozofii pogańskiej, z którą polemizują, czy też przed którą bronią rodzącą się spekulację teologiczną. Tak jedno, jak i drugie zadanie wymagało posługiwania się wspólną aparaturą pojęciową, a także zrozumiałymi dla obu stanowisk modelami argumentacji. Stąd

⁴⁸ Tertulian mówi dokładnie o *świadczeniu duszy z natury chrześcijańskiej* – stąd tytuł rozprawy S. Szydelskiego. Zob. Quintus Septimius Florens Tertullianus, *Apologetyk*, przeł. J. Sajdak, Poznań 1947, XVII, 6.

⁴⁹ Zob. S. Szydelski, *Testimonium animae naturaliter christianae*, „Collectanea Theologica” 1954, 25/1–2, s. 178–193.

też niebezzasadnie można nazwać profesora Szydelskiego – jeśli nie filozofem w pełnym tego słowa znaczeniu – to na pewno teologiem filozofującym.

Interesującą kwestią dotyczącą cytowanego tekstu Szydelskiego jest również to, że odwołuje się on właśnie do Tertuliana. Wszak to apologeta, który (według tradycyjnych przekonań) zasłynął z – najdelikatniej mówiąc – nieprzychylnego stanowiska wobec antycznej myśli filozoficznej i mądrości racjonalnej⁵⁰. Nie próbował on nawet uzgodnić Objawienia i wiedzy rozumowej, zamiast tego akcentując niejako już w punkcie wyjścia radykalne przeciwieństwo między chrześcijaństwem a światem pogańskim. Przez całe swe życie twierdził, że wiedza rozumowa jest bezużyteczna, wręcz niemożliwa, a także szkodliwa⁵¹. Jego zdaniem prawda chrześcijańska jest jedyną możliwą i dostępną człowiekowi prawdą, a droga do niej wiedzie nie przez rozum, ale przez wiarę⁵². Stąd właśnie słynne przypisywane Tertulianowi (choć nie bez kontrowersji) słowa: *credo, quia absurdum*⁵³. W podobnym tonie utrzymane są fragmenty *Apologetyki* cytowane przez Szydelskiego. W piśmie tym apologeta z Kartaginy przywołuje świadectwo duszy „prostej”, „nie uczoney”⁵⁴.

Nie na ciebie się powołuję – pisze Tertulian – któraś się w szkołach kształciła, po bibliotekach chodziłaś, któraś się duchowo karmiła w akademiach i attyckich halach kolumnowych. Przemasz do ciebie, duszo prosta, jak u ludzi, którzy tylko ciebie mają i nic więcej, całkiem jakbyś z ulicy i od warsztatów przychodziła. Nie jesteś duszo chrześcijanką, bo dopiero myślisz o tym, by stać się chrześcijańską⁵⁵.

⁵⁰ Zarzuty Tertuliana pod adresem filozofii i filozofów mają charakter nie tylko teoretyczny, ale również praktyczny (chodzi o aspekt moralny nauk filozofów). Współcześnie łągodzi się antyfilozoficzne stanowisko Tertuliana, zauważając, że nie separuje on wiary od rozumu, ale w jego nauce dostrzegalny jest raczej rozwój w kierunku filozofii opartej na wierze i Objawieniu. Zob. G.D. Dunn, *Tertulian*, London – New York 2004, p. 21–31.

⁵¹ Z drugiej jednak strony za główny przymiot boskości Tertulian uważa rozum. Bóg jawi mu się jako byt najwyższy pod względem rozumu (*ratione*). Łączy też doskonałość boską z rozumnością – a to, co nierozumne, jest niedoskonałe. To z kolei zakłada też mądrość i wiedzę Boga. Zob. A.N. Williams, *Boski zmysł. Intelpekt w teologii patrystycznej*, przeł. W. Dawidowski, Kraków 2014, s. 47–48.

⁵² Nie brak jednak również opinii, według których Tertulian jest w pełni znaczenia tego słowa filozofem, gdyż filozofia stanowi integralną część teologii, a jego teza *credo, quia absurdum* nie jest wcale obroną irracjonalizmu czy fideizmu wbrew racjonalizmowi. Eric Osborn twierdzi, że powyższa teza Tertuliana odnosi się wyłącznie do tajemnicy wcielenia, a nie do wszystkich poglądów filozoficznych. Zob. D.E. Wilhite, *Tertulian the African. An Anthropological Reading of Tertulian's Context and Identities*, Berlin – New York 2007, p. 22.

⁵³ Zob. M. Bieniek, *Ideal chrześcijanina w świetle pism Tertuliana*, Kraków 2011, s. 103.

⁵⁴ Zob. S. Szydelski, *Testimonium animae naturaliter christianae...*, s. 179. *Quid ergo Athenis et Hierosolymis? quid academiae et ecclesiae? quid haereticis et christianis?* Ouintus Septimius Florens Tertullianus, *Preskrypcja przeciw heretykom*, przeł. J. Czuj, Kraków 2012, VII, 32.

⁵⁵ S. Szydelski, *Testimonium animae naturaliter christianae...*, s. 179.

W dalszym ciągu swego tekstu profesor Szydelski przytacza kolejne zdania z Tertuliana, w których ten wskazuje na coś, co można by nazwać naturalnym – to znaczy wpisanym w duszę każdego człowieka – pojęciem Boga⁵⁶. Apologeta z Kartaginy zwraca uwagę na to, że nawet w języku potocznym i werbalizując codzienne przekonania zdroworozsądkowe, ludzie wyrażają się tak, jakby Bóg istniał, był jeden, kierował wszystkim, był dobry, ale i sprawiedliwy wobec występnych, a także wszechwiedzący⁵⁷. Te – jak to określa Szczepan Szydelski – „świadczenia duszy” (czyli przejawy jej boskiego charakteru) są: prawdziwe, proste, codzienne, powszechne oraz naturalne – najkrócej mówiąc są boskie⁵⁸. Profesor Szydelski rozpoznaje tutaj interesującą koncepcję duszy, która pojawia się u Tertuliana, a która traktuje ją najpierw jako dzieło Boga (a zarazem natury i przyrody), a następnie jako przekazicielkę i wyrazicielkę tej boskości⁵⁹. „Tertulian mówi tu, że natura jest nauczycielką, a dusza jej uczennicą, a wszystko to do Boga, który jest nauczycielem nauczycielki”⁶⁰. Szydelski wskazuje tutaj na pewną genetyczną zależność. Jak mowa jest przed książką, jak myśl przed tym, co napisane, jak zwyczajny człowiek przed filozofem i poetą, tak Bóg oraz boskość musi istnieć przed duszą, skoro człowiek w ogóle wypowiada się w jakikolwiek sposób na temat boskości. Źródła tych poglądów Tertuliana upatruje Szydelski w koncepcjach platońskich, tych nawiązujących do preegzystencji duszy⁶¹. Zwraca też uwagę, że poglądy Tertuliana musiały być wynikiem jego osobistych doświadczeń (zwłaszcza obserwacji świadectwa męczenników) nasuwających stwierdzenie, że „nauki chrześcijan o Bogu odpowiadają prawdzie”⁶².

⁵⁶ W. Turek zauważa, że u Tertuliana ta sama dusza potwierdza również istnienie szatana. Zob. W. Turek, *Tertulian*, Kraków 1999, s. 132–133.

⁵⁷ Zob. S. Szydelski, *Testimonium animae naturaliter christianae...*, s. 179.

⁵⁸ Koncepcję „duszy z natury chrześcijańskiej” należy u Tertuliana osadzić w szerszym kontekście. Otóż dostrzeganą nie tylko przez niego zgodność między przekonaniami chrześcijańskimi a naukami (zwłaszcza platońskimi) tłumaczyć można przynajmniej na dwa sposoby. Sposób pierwszy (odwołujący się do starszej teorii pochodzenia żydowskiego) mówi o tym, że nauki Hellenów, wskutek korzystania przez nich ze Starego Testamentu, są po prostu zapożyczeniem Bożej Mądrości tam właśnie pierwotnie tkwiącej. Z kolei sposób drugi odwołuje się do stoickiego *sensus communis* – to znaczy specyfiki poznania rozumowego, w którym uczestniczy z natury każdy człowiek. Teza mówiąca o „duszy z natury chrześcijańskiej” byłaby bliższa temu drugiemu stanowisku. Zob. H. von Campenhausen, *Ojcowie Kościoła*, przeł. K. Wierszyłowski, Warszawa 1967, s. 194.

⁵⁹ Dusza, jako tchnienie Boże, pamięta Boga, jest z natury zwrócona na Niego i otwarta na Jego objawienie. Zob. M. Wysocki, *Eschatologia okresu prześladowań na podstawie pism Tertuliana i Cypriana*, Lublin 2010, s. 129.

⁶⁰ S. Szydelski, *Testimonium animae naturaliter christianae...*, s. 180.

⁶¹ Na uwagę zasługuje tu nie tyle materialistyczna, co korporalistyczna koncepcja duszy u Tertuliana. Zob. A.M. Filipowicz, *Tertulian przeciwko Hermogenesowi, czyli spór o stworzenie świata*, Warszawa 2018, s. 57–66.

⁶² S. Szydelski, *Testimonium animae naturaliter christianae...*, s. 182.

Kolejny ważny krok argumentacji Tertuliana obecnej w *Apologetyku* dotyczy powszechności koncepcji duszy i natury ludzkiej. Tutaj Szydelski w pełni zgadza się z apologetą z Kartaginy, co więcej – uzupełnia i potwierdza jego myśl, przytaczając aktualne badania współczesnych mu naukowców: Wilhelma Schmidta – lingwisty, antropologa, etnologa (1868–1954); Wilhelma Koppersa – etnografa, językoznawcy (1886–1961); Paula Radina – etnologa, religioznawcy, antropologa kultury (1883–1959). W tym miejscu (a jest to mniej więcej połowa tekstu lwowskiego profesora) zmienia się przedmiot narracji. Słowa apologety z Kartaginy nie są już tak obszernie przytaczane i drobiazgowo analizowane, a zamiast tego Szydelski dokonuje autorskiej reinterpretacji pojęcia duszy *naturaliter christiana*. Otóż proponuje, by rozumieć je szerzej. Pisze, że jest coś w człowieku – jakiś dany przez Stwórcę „rozum naturalny” czy też „zdrowy rozum” (*lumen naturale rationis*) – pewien zmysł rzeczywistości, który świadczy na rzecz wartości moralnych i duchowych, a także odczuwa potrzebę wiary w jednego Boga⁶³. Jako przykłady podaje obecne w innych religiach tezy paralelne względem religii chrześcijańskiej: wszechwiedza, dobroć i potęga bogów religii pogańskich. To, jeśli chodzi o przymioty samych bóstw. A co do powszechności i kondycji natury ludzkiej, to – jak zauważa Szydelski – nawet misteria eleuzyjskie, których pewne obrzędy i rytuały miały wymiar nie do końca moralny, można było interpretować na sposób pozytywny i parenetyczny. Przykładem tego jest choćby świadomość wartości samych wtajemniczeń jako warunku uzyskania opatrnościowej troski na etapie pośmiertnego egzystowania. Egzemplifikację tych tez znajduje profesor lwowski w homeryckim hymnie na cześć Demeter oraz w dziełach Sofoklesa⁶⁴. Podobnie też w indyjskich misteriach ku czci Kibeli i Attisa pogański i amoralny pierwotnie obrzęd staje się figurą śmierci – ofiary – a następnie odrodzenia i powrotu do życia. Przesłaniem na nowo odczytanych tych obrzędów miało być to, które mówi o wybawieniu z trudów. Z kolei z misteriów orfickich wydobywa Szydelski przekonanie o konieczności wtajemniczenia jako warunku zbawienia, o oczyszczeniu duszy i jej życiu pozagrobowym, o karach dla dusz złych i o zbawieniu duszy przez Boga⁶⁵. W misteriach orfickich profesor lwowski dostrzega również przekonanie o konieczności prowadzenia prawego życia w celu uniknięcia kar piekielnych, a także zapowiedzi wiary monoteistycznej. Jako wyjaśnienie i uzasadnienie tych interpretacji wraca Szydelski do koncepcji *anima naturaliter christiana*. Twierdzi, że to właśnie „dusza świadczyła, że musi być jeden Pan świata, że jest życie

⁶³ Koncepcja *animae naturaliter christianae* wydaje się być spójna z głoszonym również przez Tertuliana traducjanizmem. Zob. S. Pieszczoł, *Patrologia. Wprowadzenie w studium Ojców Kościoła*, Poznań–Warszawa–Lublin 1964, s. 81–82.

⁶⁴ Zob. S. Szydelski, *Testimonium animae naturaliter christianae...*, s. 185–186.

⁶⁵ Zob. tamże, s. 187.

za grobem, że potrzeba żyć pobożnie i uczciwie, aby uniknąć po śmierci kar piekielnych, a zbawienia należy spodziewać się od Boga”⁶⁶. Następnie profesor lwowski odwołuje się do literatury hermetycznej. Zauważa, że w niej również znajduje się pouczenie moralne podobne do tego chrześcijańskiego, które każe odrywać się od rzeczy zmysłowych i rzeczy tego świata, a troszczyć się o duszę i o jej zbawienie poprzez poznanie bóstwa. Szydelski dostrzega też w niej wymiar monoteistyczny. Z kolei w religijnej literaturze indyjskiej profesor Szydelski odczytuje bliskie chrześcijaństwu cnoty teologiczne (wiara, nadzieja, miłość) i słownictwo bliskie temu ewangelicznemu. Ostatni przykład przytaczany przez profesora lwowskiego to religia i nauka Zaratustry, a także mazdaizm.

Podsumowując powyższe interpretacje, analogie i paralele, Szczepan Szydelski stawia następującą tezę: albo we wspomnianych przykładach wyraźnie występuje wpływ ewangeliczny – co w wielu podanych przypadkach byłoby co najmniej anachroniczne, albo rację ma Tertulian piszący o *anima naturaliter christiana*⁶⁷. Przytoczone przez Szydelskiego świadectwa mówią o „naturalnych zdolnościach człowieka do poznania i głoszenia prawd religijnych, do sublimowania i uszlachetniania religijnych wyobrażeń i uczuć”⁶⁸. Profesor lwowski kontynuuje dalej: „dusza ludzka przez Boga i dla Boga stworzona, jeśli nie pozostaje w niewoli pożądliwości zmysłowych, egoizmu lub pychy, jak gdyby instynktem wiedziona wznosi się do Boga i do Jego prawdy”⁶⁹. Jest więc Szydelski zwolennikiem koncepcji Tertuliana, aczkolwiek nie można nazwać go apologetą religijnego synkretyzmu. Tego kierunku (a raczej jego przedstawicieli: Andrzeja Niemojewskiego, Ryszarda Gasińca, Tadeusza Zielińskiego) był radykalnym oponentem. W tym kontekście polemizował również z naturalistyczną genezą chrześcijaństwa⁷⁰. Znaczyłoby więc to, że ze wspomnianym synkretyzmem i naturalizmem na gruncie religijnym Szydelski nie utożsamiał apologetyki, a można było odnieść takie wrażenie, przyglądając się analizowanym przykładom zaczerpniętym z różnych tradycji religijnych oraz ich interpretacji. Racja przyznana w analizowanym tekście pogładowi Tertuliana nie jest racją przyznaną eklektyzmowi religijnemu. Przeciwnie, jest podkreśleniem autonomii chrześcijaństwa i jednocześnie uznaniem słuszności spostrzeżenia Kartagińczyka, dotyczącego specyfiki ludzkiej duszy. Szydelski w pełni się z nią zgadza i dodatkowo jeszcze ugruntowuje w aktualnych badaniach naukowych, czyniąc starożytną tezę współczesnym argumentem apologetycznym.

⁶⁶ Tamże, s. 188.

⁶⁷ Zob. R. Stawinoga, *Tertulian a świat antyczny*, Kraków 2002, s. 31–31.

⁶⁸ S. Szydelski, *Testimonium animae naturaliter christinae*..., s. 192.

⁶⁹ Tamże, s. 192.

⁷⁰ Zob. *Polski słownik biograficzny*, t. XLIX/4, z. 203..., s. 539; por. J. Wołczański, *Działalność dydaktyczno-naukowa ks. prof. Szczepana Szydelskiego*..., s. 102–105.

Zakończenie

Życiorys księdza profesora Szczepana Szydelskiego wart jest tego, by się z nim zapoznać, a wszechstronność jego działalności bezsprzecznie zasługuje na uznanie. Godne dostrzeżenia są również spójność i konsekwencja, które już od najmłodszych lat cechowały najpierw osobowość sokołowianina, a następnie jego pełne oddania poświęcenie dla wszystkich tych, z którymi akurat przyszło mu dzielić los. Ponadprzeciętne zaangażowanie w sprawy społeczne i w obronę losów ludzi potrzebujących profesor uniwersytetu we Lwowie potrafił kunsztownie połączyć z imponującym dorobkiem ponad tysiąca sześciuset publikacji. W ten sposób jego biografia w wymiarze egzystencjalnym stała się tym, czym zajmował się w naukowej pracy badawczej: namacalną apologią i świadectwem pewnego teoretycznego modelu wcielonego w codzienne i zwykłe życie. Wyeksponowanie tych właśnie faktów i wydarzeń było celem pierwszej części niniejszego opracowania. Z kolei zamiarem części drugiej było ukazanie zaledwie namiastki tego, czym w swej pracy akademickiej zajmował się profesor – sokołowianin; jak wszechstronnym był badaczem, jak umiejętnie łączył tradycję filozoficzno-teologiczną antyku ze znajomością języków klasycznych i stanem ówczesnej wiedzy, również z dyscyplin diametralnie innych niż te teologiczne.

Bibliografia

- Bieniek M., *Ideał chrześcijanina w świetle pism Tertuliana*, Kraków 2011.
- Borc H., *Ks. Szczepana Szydelskiego (1872–1967) związki z diecezją przemyską obrządku łacińskiego na polu robotniczych chrześcijańskich związków zawodowych* [w:] *Ks. Szczepan Szydelski (1872–1967). Duszpasterz, uczony, działacz społeczny*, red. B. Walicki, ks. S. Zych, Sokołów Małopolski 2015, s. 143–158.
- Campanhausen H. von, *Ojcowie Kościoła*, przeł. K. Wierszyłowski, Warszawa 1967.
- Chajko G., *Ks. Szczepan Szydelski w nurcie polskiego życia społeczno-politycznego I. połowy XX stulecia* [w:] *Ks. Szczepan Szydelski (1872–1967). Duszpasterz, uczony, działacz społeczny*, red. B. Walicki, ks. S. Zych, Sokołów Małopolski 2015, s. 129–142.
- Dunn G.D., *Tertulian*, London – New York 2004.
- Encyklopedia katolicka*, t. XIX: *Szczepkowski – Użhorodzka Unia*, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2013, *sub voce*: *Szydelski Szczepan*, kol. 198–199.
- Ewangelia według św. Łukasza* [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, opr. Zespół Biblistów Polskich, wyd. 3, Poznań–Warszawa 1980, s. 1179–1213.
- Filipowicz A.M., *Tertulian przeciwko Hermogenesowi, czyli spór o stworzenie świata*, Warszawa 2018.
- Kłęczek-Walicka E., *Ks. Szczepan Szydelski jako założyciel ochronki i placówki Sióstr Służebniczek NMP w Sokołowie Małopolskim* [w:] *Ks. Szczepan Szydelski (1872–1967). Duszpasterz, uczony, działacz społeczny*, red. B. Walicki, ks. S. Zych, Sokołów Małopolski 2015, s. 203–230.

- Kopiec J., *Ks. Szczepan Szydelski i środowisko teologiczne Śląska Opolskiego* [w:] *Ks. Szczepan Szydelski (1872–1967). Duszpasterz, uczonec, działacz społeczny*, red. B. Walicki, ks. S. Zych, Sokołów Małopolski 2015, s. 231–241.
- Kula S., *Sokołowianie w walce o wolną i niepodległą Polskę*, Sokołów Małopolski 2018.
- List świętego Jakuba [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, opr. Zespół Biblistów Polskich, wyd. 3, Poznań–Warszawa 1980, s. 1371–1375.
- Nabywaniec S., *Kapłan, polityk i społecznik z Sokołowa*, „Zwiastowanie. Pismo Diecezji Rzeszowskiej” 1994, R. 3, nr 3, s. 105–108.
- Ouintus Septimius Florens Tertullianus, *Apologetyk*, przeł. J. Sajdak, Poznań 1947.
- Ouintus Septimius Florens Tertullianus, *Preskrypcja przeciw heretykom*, przeł. J. Czuj, Kraków 2012.
- Paczkowski P., *Filozoficzne modele życia w klasycznym antyku. (IV w. p.n.e.)*, Rzeszów 2005.
- Pieszczoł S., *Patrologia. Wprowadzenie w studium Ojców Kościoła*, Poznań–Warszawa–Lublin 1964.
- Polski słownik biograficzny*, t. XLIX/4, z. 203: *Szwencki Fryderyk – Szyjewski Andrzej*, Warszawa–Kraków 2014, *sub voce*: *Szydelski Szczepan*, s. 536–541.
- Postacie sokołowskiej ziemi. Szkice biograficzne*, t. 1, red. Walicki B., Sokołów Małopolski 2013.
- Postacie sokołowskiej ziemi. Szkice biograficzne*, t. 2, red. Walicki B., Sokołów Małopolski 2020.
- Redzik A., *Uniwersytet Lwowski w latach 1939–1946* [w:] *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, Kraków 2015, s. 913–1078.
- Redzik A., *Zarys historii Uniwersytetu Jana Kazimierza (perspektywa ustrojowa i ogólnouniwersytecka)* [w:] *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, Kraków 2015, s. 43–196.
- Stawinoga R., *Tertulian a świat antyczny*, Kraków 2002.
- Szydelski S., *Testimonium animae naturaliter christianae*, „Collectanea Theologica” 1954, 25/1–2, s. 178–193.
- Turek W., *Tertulian*, Kraków 1999.
- Walicki, *Żył między nami – szkic sylwetki ks. prof. Szczepana Szydelskiego*, „Rocznik Sokołowski” 2001, nr 3, s. 256–281.
- Willhite D.E., *Tertullian the African. An Anthropological Reading of Tertullian's Context and Identities*, Berlin – New York 2007.
- Williams A.N., *Boski zmysł. Intelkt w teologii patrystycznej*, przeł. W. Dawidowski, Kraków 2014.
- Wołczański J., *Bibliografia opublikowanych prac ks. prof. dra hab. Szczepana Szydelskiego za lata 1897–1984*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 63, Lublin 1994, s. 391–479.
- Wołczański J., *Działalność dydaktyczno-naukowa ks. prof. Szczepana Szydelskiego na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie 1911–1939* [w:] *Ks. Szczepan Szydelski (1872–1967). Duszpasterz, uczonec, działacz społeczny*, red. B. Walicki, ks. S. Zych, Sokołów Małopolski 2015, s. 53–108.
- Wołczański J., *Książd Profesor Szczepan Szydelski (1872–1967). Polityk i działacz społeczny*, Kraków–Lwów 2022.
- Wołczański J., *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1939*, Kraków 2002.
- Wołczański J., *Wydział Teologiczny* [w:] *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, Kraków 2015, s. 291–384.
- Wysocki M., *Eschatologia okresu prześladowań na podstawie pism Tertuliana i Cypriana*, Lublin 2010.

Zych S., *W „szkole charakterów”. Gimnazjalne lata ks. Szczepana Szydelskiego* [w:] *Ks. Szczepan Szydelski (1872–1967). Duszpasterz, uczonec, działacz społeczny*, red. B. Walicki, ks. S. Zych, Sokołów Małopolski 2015, s. 13–52.

Tekst przyjęty do druku: styczeń 2025

Tekst opublikowany: grudzień 2025

Priest Professor Szczepan Szydelski (1872–1967) – Philosopher and Theologian from the University of Lviv

Abstract

This text presents the figure of Rev. Professor Szczepan Szydelski from Sokołów Małopolski from two perspectives. The first part presents a biographical sketch of the professor, with particular emphasis on his education, scientific and didactic activity within the structures of the University in Lviv and the versatility of his social and political engagement. The second part shows selected aspects of the apologetic text of the priest professor: *Testimonium animae naturaliter christianae*. In this work, deeply rooted in the patristic tradition, Szydelski refers to Tertullian's literary heritage, arguing in favour of his relevance in the light of contemporary scientific research.

Keywords: Szczepan Szydelski, Sokołów Małopolski, The University of Lviv, Tertullian, apologetics